Bij het overlijden van Prof. Schilder

ENKELE FLITSEN

Semper Idem, plaatste Bilderdijk soms als zijn levensdevies aan zijn briefhoofden.

Semper Idem — steeds dezelfde — kan zonder reserve gezegd worden van hem, die wij verleden week herdacht hebben.

Hij stond nog in zijn eerste kracht, toen we hem uitnodigden voor de jongelingsvereniging te komen spreken. Het was in een beetje beruchte hoek van kerkelijk Nederland, ergens op de Zuid-Hollandse eilanden. Hij had nog maar net in De Reformatie zijn mooie artikelen geschreven over „Kerktaal en Leven". We gingen de kerkeraad vragen om gebruik te mogen maken van het kerkgebouw. Het was reeds toen dat deze kerkeraad „Ds" Schilder in feite al schorste en afzette. Immers het antwoord luidde: „Die man komt hier nooit meer op de preekstoel, want hij randt de oude schrijvers aan...." We gingen, verbouwereerd, het Ds Schilder zeggen. Maar nog eer we, staande in de deur van zijn huis de mond open konden doen, glimlachte hij en bleek ons hoe goed hij toen reeds de kerkelijke kaart van Nederland en de mentaliteit van het vals mysticisme door had. „Ik begrijp het al, zei hij, je komt me vertellen, dat ze voor mij het kerkgebouw niet willen afstaan. Niet zo heel erg hoor. Is er geen ander zaaltje te huur?"

We hebben een ander zaaltje gehuurd en er was veel volk. We kregen „De Les van Thyatire" te horen.

Daarna, toen het in diezelfde classis tot een conflict met deze kerk kwam, was hij het die in De Bazuin vroeg, of de provincie Zuid-Holland wel wist aan welke geestelijke leiding, of gebrek aan leiding de veertig weeskinderen, die in het weeshuis van deze provincie waren opgenomen, waren overgeleverd. Het bracht pennen in beweging van boze collega's, die er niet van hielden op de vingers getikt te worden en de zaak in die ziekelijke gemeente niet durfden aanpakken, omdat men vreesde voor een scheuring. Wanneer jullie niets doen, komt die er toch, zei Ds Schilder en hij kreeg volkomen gelijk. Na het heengaan van de „oude knecht", zoals de plaatselijke predikant genoemd werd, trad ongeveer de helft uit en werd onder „leiding" van Wisse „uitgeleid", van het ene diensthuis der mystiek naar het andere en ergere.

Een andere flits: Het was in de tijd dat Prof H. H. Kuyper zijn „Open brief" aan K. Schilder schreef. Het was in de Pinkstertijd en Prof. Schilder logeerde bij mij, daar hij die Zondag bij ons zou preken. Ik vroeg hem 's Zaterdagsavonds of hij De Heraut al gelezen had en het stuk van „Prof. H. H.". Hij zag het even in en vroeg: „Mag ik straks die krant meenemen naar boven?" Op Zondagmorgen zag ik, dat hij van streek was, stil en teruggetrokken, met somber gelaat. Aan het ontbijt vroeg ik hem: „Waar preekt U over vanmorgen, Professor?" Het antwoord was: „Ik was van plan te preken over het gebed van de Kerk in Openb. 22: „Ja, kom Here Jezus!" Maar dat artikel van „H. H." in De Heraut heeft mij van streek gebracht. Ik kan die tedere tekst nu niet behandelen. Ik zal maar wat anders opzoeken.."

Ik merkte dat dit brok kerkelijke diplomatie hem tot in het diepst van zijn gevoelig wezen had geschokt. —

Een derde flits:

In Juli 1940 was hij in Zeeland geweest en we reisden samen in het oude boemeltreintje, dat de Duitsers ons nog gelaten hadden, terug het land in.

Ik vroeg: „Professor, heeft u zich voldoende gerealiseerd welke consequenties uw artikelen in De Reformatie kunnen hebben voor uw persoon? Het zal waarschijnlijk op uw gevangenneming uitlopen. U heeft mij vroeger al eens verteld, dat De Reformatie in Duitsland al jarenlang op de zwarte lijst stond?

Hij trok de schouders op en antwoordde: „Ik weet er alles van. Maar ik vind het misdadig om, waar we grote woorden gesproken hebben vóór 1940 tegenover de jeugd, nú te zwijgen en haar zonder leiding te laten".

Daarmee was voor hem de zaak uit.

Kort daarop ging hij de gevangenis in.

Een vierde flits: Een week na zijn schorsing, verzocht hij mij, bij hem te komen aan zijn onderduikadres, bij broeder Jasperse te Leiden, om enkele zaken, die noodzakelijk geregeld moesten worden, te bespreken.

Vergeten doe ik nooit meer hoe ik hem aantrof. Overgegeven in de diepste ellende, gekrenkt in iedere vezel van zijn fijngevoelige ziel, ten prooi aan smart. De intonatie van zijn stem hoor ik nog: „Ze gaan me afsnijden als een rot lid der kerk...."

Ik moest denken aan de woorden die deze man over „de Kerk, ons aller Moeder" gezegd en geschreven had en hoe dit dus door zijn ziel moest heengaan.

Hij dacht zich in het volstrektste isolement. Toen ik hem vroeg: hoe ziet U de kerkelijke situatie zich nu verder ontwikkelen, professor? was zijn antwoord: „Ik zie helemaal geen ontwikkeling. Ik sta er buiten, ik ben zonder kerk...."

Op dat moment zag hij nog geen vrijmaking, wat ook duidelijk bleek uit zijn antwoord op deze vraag: Maar u staat toch niet alleen, Professor? U hebt toch uw vele vrienden, de kleyne luyden, die u nooit in de steek zullen laten? Hij trok de schouders op en zei: „Wat kunnen ze er van weten? Ze kunnen niet bij elkaar komen. De treinen worden beschoten, ik mag geen letter op papier zetten. Er is geen enkel contact. Het moment hebben ze zo goed gekozen...."

Uit het verdere verloop van dit gesprek bleek mij, dat hij zichzelf al had afgeschreven als predikant en professor en op dat moment geloofde hij, dat hij als gewoon ambteloos burger zou moeten voortleven.

Dit mag wel eens gezegd worden tegenover de praatjes, dat prof. Schilder doelbewust op een scheuring en vrijmaking zou hebben aangestuurd. Wie dat zegt of schrijft LIEGT! Want niets is minder waar.

11 Augustus 1944 is hem een openbaring geweest. Toen het kleine gebouwtje in Den Haag moest worden ingeruild, op het laatste ogenblik tegen de grote Lutherse kerk, zag hij voor het eerst het wonder Gods, Die in Zijn welbehagen over Zijn Kerk in Nederland, tot deze reformatie, vrijmaking en wederkeer besloten had.

Het is voor professor Schilder een even grote verrassing geweest als voor ons allen.

Een vijfde flits: Ik bracht hem met de auto, kort na de bevrijding in 1945 naar Zutphen, waar hij op verzoek der broeders daar een voorlichtingssamenkomst zou leiden. In debat kwam de plaatselijke predikant, die weinig principieel verweer had, maar zijn vele schaapjes die aanwezig waren wilde vrijwaren voor de invloed van „K.S." door op diens „gevoel" te gaan werken. Hij zei: U hebt zulke mooie woorden geschreven, professor over de „kerk, ons aller Moeder". Maar wat gaat u nu doen, U gaat die moeder, die naar we allen geloven ernstig ziek is, niet in stilte verplegen, maar u gaat haar op de straten beschuldigen. Dat doet toch geen rechtgeaard kind, professor? Bovendien, wat heeft die Moeder U niet met ere overladen! Zij maakte U professor, ja zelfs professor in de dogmatiek. Die moeder heeft u zoveel goed gedaan en moet u dan nu zo gaan handelen?"

Het gelaat van „K.S." was onder deze woorden 'n daalder waard om te zien. Hij bewaarde de pastor loci voor 't laatst bij de beantwoording der vragen. Toen kwam het: Dominé X vertelt ons, dat de Kerk ons aller Moeder is. Nu dat geloof ik nog. Maar ik geloof niet dat die kerk ons aller Moeder is, omdat zij mooie cadeautjes uitstrooit. Dat kan een baker en een tante ook. Moederfunctie is niet om voor sinterklaas te spelen, maar haar functie is *kinderen te baren*, daarin bestaat haar Moederzijn. En nu gaat het er juist over, dat door de binding aan de leerconstructies der Synode, juist de Kerk in haar Moederfunctie, dat is in het baren van kinderen, verhinderd wordt. Wedergeboorte vindt plaats, zegt de Schrift door de werking van Woord en Geest. De leerbindingen maken Woord en Geest van elkander los, en daarmee wordt de Moeder verhinderd MOEDER te zijn. Dat is wat anders dan „ziek-zijn".

De pastor loci zei geen woord meer....

Een andere flits: In Juni 1945 stond ik plots voor het eerst na bange dagen weer voor hem, op de stoep van zijn huis, Vloeddijk 14.

Professor, ik heb papier! Volgende week Zaterdag kan De Reformatie weer verschijnen! zei ik.

Ook de plotselinge, sterke expressie van zijn gelaat op dat ogenblik vergeet ik niet meer. De blijdschap spoot er uit. Sedert Augustus 1940 was „zijn" blad niet verschenen, gevallen, als het eerste door zijn trouw aan beginsel, Vorstenhuis en Vaderland.

Binnen twee dagen was er een Reformatie vol kopij ter drukkerij. En sinds dat moment mocht het, met een onderbreking, wegens zijn Amerikaanse reis, voortgaan tot op het ogenblik van zijn sterven. Want inderdaad: zijn pen is aan zijn stervende hand ontgleden. De laatste kopij was zijn „verantwoording" van binnen gekomen giften voor het „orgelfonds" voor zijn studenten.

Die studenten....

Wat droeg hij hen op het hart.

Ik herinner mij, 't was nog vóór 1940, dat hij mij opbelde: ik moet in Gorinchem preken, je weet dat ik mijzelf als plicht heb opgelegd iedere week honderd gulden mee naar Kampen te brengen voor het hospitium. Wil je niet met de auto met me meegaan naar Bunschoten en Spakenburg? Dan gaan we daar een paar uurtjes werken? We deden het. We kwamen bij een visser, wiens vrouw juist aan het vis bakken was. We kregen er elk een bord vol van. Terwijl we zaten te smullen legde eerst de vader tien gulden, daarna de drie zoons, elk op zijn beurt, een rijksdaalder naast het bord van de professor, wiens gelaat daarop niet alleen glom van de vette vis, maar ook van blijdschap, terwijl hij glunderend sprak: „Zo, dat is dan geld bij de vis!"

Hier volgt nog een flits: We maakten in gezelschap van een Amerikaan, die Nederland bezocht, en wiens gast de professor en ondergetekende in Amerika geweest waren, een reisje naar België van enkele dagen. Het was een vacantietochtje.... dachten we. Maar Professor Schilder was niet tevreden eer hij een volle dag lang ondergedoken was bij een grote uitgeverij in Antwerpen en daar drie hoge stapels boeken had uitgezocht, die hij beweerde nodig te hebben voor zijn „catechismus". Het was een roomse uitgeverij en er liepen geleerde paters rond in lange witte pijen. Een er van kwam op mij af, terwijl we uren zaten te wachten en vroeg: „ben ik goed geïnformeerd, is dat die professor Schilder, die een standaardwerk schreef over het lijden des Heren?" Ik knikte. „Dan ben ik georiënteerd", zei de pater en stevende recht op de professor af, die op zijn knieën gelegen, langs de stoffige vloer aan het boeken sorteren was. „Professor", vroeg de pater, „is u ook op de hoogte met de werken van Sören Kierkegaard?" „Hm, niet zo veel", zei de professor. De pater noemde verschillende boeken, en de professor knikte. Hij had ze gelezen. „Nu ben ik bezig aan een bizonder interessant werk van hem", zei de pater en noemde de titel. „Kent u dat ook?" „Jawel", was het antwoord, „maar welke druk er van hebt u gelezen? de derde is de beste". De pater moest het antwoord schuldig blijven. Op drukken had hij niet gelet!

We hebben hem gekend en liefgehad. Een man van wie geschreven kan worden, zoals eenmaal van Van Oldenbarneveldt is gezegd: „singulier in alles". Een man van een geweldige stijl, van een zeldzame wetenschap, een reus onder de geesten van deze tijd. Maar tegelijk een man van de strengste eenvoud, de diepste godsvrucht, brandend van liefde tot God en de naaste, een onwrikbaar geloof in de boven alles vaststaande autoriteit van Gods Woord en een trouw belijder van de Gereformeerde Confessie.

Een laatste flits: op *23 Maart 1944* verklaart een kerkelijke vergadering deze man schorsingswaardig, eerloos voor Kerk en wereld. Op *23 Maart 1952* neemt de Koning der Kerk hem op in HEERLIJKHEID.

R. v. R.

HERSTELLING.

Men bericht ons, dat de mededeling in de biografie van Prof. Dr K. Schilder, als zou deze na de bevrijding in 1945 niet meer gevraagd zijn wederom als lid van het Hoofdbestuur van de N.C.R.V. toe te treden, in zoverre onjuist is, dat deze wèl gevraagd is, doch dat het Hoofdbestuur meende niet te kunnen voldoen aan een bepaalde eis van Prof. Schilder, welke door deze als voorwaarde was gesteld voor zijn weder toetreding tot dit bestuur. Als gevolg hiervan maakte Prof. Schilder geen deel meer uit van genoemd Hoofdbestuur.

R. v. R.

Profeteren op de orgelbank..

Het kerkorgel maakt vrienden. Mocht ik Prof. Schilder kennen als huisvriend, die steeds op de meest onverwachte ogenblikken bij ons binnenliep, door het orgel voor de aula hebben we het laatste contact gehad, De zo bekende beiaardier en organist Theo W. van Dijk was voor de hoogleraar, een vriend van de orgelbank, allerminst een onbekende. Zijn plotseling overlijden schiep onverwacht de mogelijkheid een lang gekoesterde wens in vervulling te doen gaan.

Eerlijk gezegd, schrok Prof. Schilder vaak de laatste jaren, wanneer ik hem in zijn boekenburcht opzocht.

„Toch geen narigheid uit Zwolle?" was dan steeds zijn eerste vraag. Ditmaal kon ik echter gelukkig ontkennend antwoorden. Het plan voor het orgel had direct zijn volle belangstelling. Ik had niet anders verwacht.

Er ging geen „preekbeurt" voorbij in Zwolle, of Prof. Schilder kwam even boven op de galerij bij de orgelbank praten. Wat deed het hem eens een plezier, toen hij op een zomerse Zaterdagavond een uurtje over had in Zwolle. Samen gingen we naar de reus van een orgel in de Grote Kerk. Dat machtige pijpenbolwerk met zijn speeltafels en rugpositief bekoorde hem. Het was hem een feest daarop te kunnen spelen en improviseren. Begeleidde hij tijdens Amerikaanse reizen vaak zijn eigen diensten, met het massale ingewikkelde oude orgel kon hij evengoed overweg. Het was hem in zijn drukke leven een onzegbaar genoegen tijdens een concert van Feike Asma in het „orgelheiligdom" het jongleren met de registers van nabij te kunnen meemaken. Intens volgde hij het spel in al zijn onderdelen.

Een goed voorspel tijdens een kerkdienst kon hem verkwikken, ja inspireren. Dan was hij de grote eenvoudige man, die met „zachte ogen" je kon aankijken en die je doorgrondde tot in het kleinste plekje van je ziel. Abrupt als zijn opmerkingen waren, klonk het dan met humoristische glimlach: „Het was weer best daarboven vandaag".

Hij, die zo treffend de humor in het leven wist te verstaan, die zo smakelijk kon lachen en mede daardoor boven de situaties van het leven bleef staan, deed niets liever tussen twee diensten op de orgelgalerij te blijven. Wat was het hem dan een genot naar het orgel te luisteren.

En dan.... op die avond, een paar maand geleden, was de mogelijkheid geschapen om voor de aula een orgel te krijgen overeenkomstig zijn ideaal.

„Lindeboom", zo zei hij mij, „dat is nu altijd mijn wens geweest voor de aula, een orgel met twee klavieren en pedaal". Hij was als een kind zo blij. Zo, midden uit zijn werk, ging hij met me mee naar de voor hem zo bekende kamer van Theo van Dijk, die in alle opzichten de geest van de overledene zo treffend weergaf.

Hij bleef staan voor de kast vol boeken over componisten en orgelleer. „Ik moest nog veel meer geld hebben, dan zou ik voor al die boeken ook wel een vak hebben in mijn boekenkasten", zo zei hij.

Profeteren op de orgelbank, zo waren zijn woorden bij het verscheiden van Jan Zwart. Het was een van zijn vele onverwachte aphorismen, waaruit een rijke bloemlezing zou kunnen samengesteld worden.

Polemiek kan een groot deel van zijn tijd hebben gevraagd, als persoon was hij geliefd, ook bij iedere Kampenaar die hem kende en in zijn ziel had gelezen.

De liefde tot het orgel overheerste ook hier in de verhouding tussen Van Dijk en Schilder. Het was voor mevrouw Van Dijk een grote voldoening het orgel in vertrouwde handen te weten.